

Berättelser om modernitet, fred och solidaritet

Kvinnors reseberättelser i ARAB:s samlingar

Har ni åkt berg- och dalbana oavbrutet i tre timmar och var tionde sekund upplevt alla sensationer, som förknippas med dylikt, då men endast då vet ni hur det känns, när unge f.d. partisanen Miso Radunovic tar ratten och susar iväg med en uppför Monte Negros hyllvägar. Vi var på väg till Dalmatien, Sonja Branting och jag, två kvardröjande delegater i en grupp, som inbjudits av Röda Korset i Jugoslavien. (Maj Jarke, »Resa i Montenegros berg», *Morgonbris* 1946:12)

Kvinnor har bytt erfarenheter med varandra över de nationella gränserna sedan länge oavsett avstånd i kilometer och språkbarriärer, via brevkontakter men också via personliga sammanträffanden. Att kvinnor har rest i alla tider och varit nyfikna på andra kvinnors levnadsförhållanden runt om i världen framstår som självklart när man tar del av historiskt källmaterial. I arkiven förekommer exempelvis olika former av reseskildringar. Dessa kan finnas tryckta vid större researrangemang. I person- och organisationsarkiven kan man hitta dagboksanteckningar, brev som beskriver planeringsarbetet och senare även upplevelserna för andra efter hemkomsten eller tackbrev till och från värdarna med mera.

Men en riktig guldgruva för att studera kvinnors reseskildringar är kvinnoorganisationernas egna tidningar.¹ Här finns mängder av material för forskning. Kommunikationen med systrar i andra länder upptar stor plats i de egna tidningarna. Förutom rena reseskildringar kan det röra sig om referat av artiklar från utländska tidningar, recensioner av böcker, översättningar av dikter eller rapporter från bevistade internationella konferenser. Några språksvårigheter tycks inte förekomma eller hindrar i alla fall inte kontakterna utan uppenbarligen ser man till att få texter översatta eller har medarbetare med goda språkkunskaper som efter hemkomsten kan återberätta sina upplevelser för sin publik.

Den huvudsakliga utgångspunkten för denna text är svenska reseskildringar i två stora politiska kvinnoförbunds egna tidningar. Valet av socialdemokratiska respektive vänsterkvinnors tidningar har till syfte att – om möjligt – ge en något bredare politisk bild. *Morgonbris* (1904–) får enligt detta representera de socialdemokratiska kvinnornas och *Röda Röster, Arbetarkvinnornas tidning* och *Vi människor*, tidigare *Vi kvinnor i demokratiskt världsförbund*, de vänsterinriktade kvinnornas åsikter.

De tolkningar som görs här bygger på det begränsade urvalet av artiklar samt kompletterande material. Texten är inte en heltäckande undersökning av kvinnors reseskildringar i allmänhet, specifika resor och resmål eller av de politiska åsikter som beskrivs. Syftet med texten är att visa att tidningsartiklar av detta slag är en viktig källa till forskning.

1930-tal och det »moderna Sovjetunionen»

Sommaren 1934 anordnar *Morgonbris* en studieresa till Ryssland. I en annons i marsnumret hälsar »den sovjetryska ministern i Stockholm madame Kollontay» tidningens läsare »välkommen till Ryssland!». En 14-dagars studiefärd från Stockholm med båt till Leningrad och vidare till Moskva. Annonserna lovar besök i Moskva under första majdemonstrationer dessutom besök i »arbetarklubbar, barnkrubborna [...] fabriksköken och de kollektiva matsalarna [...] sjukhus, mödrahem, äkten-skapsbyråer, uppfostringsanstalter för de 's.k. vilda barnen'». (*Morgonbris* 1934:3)

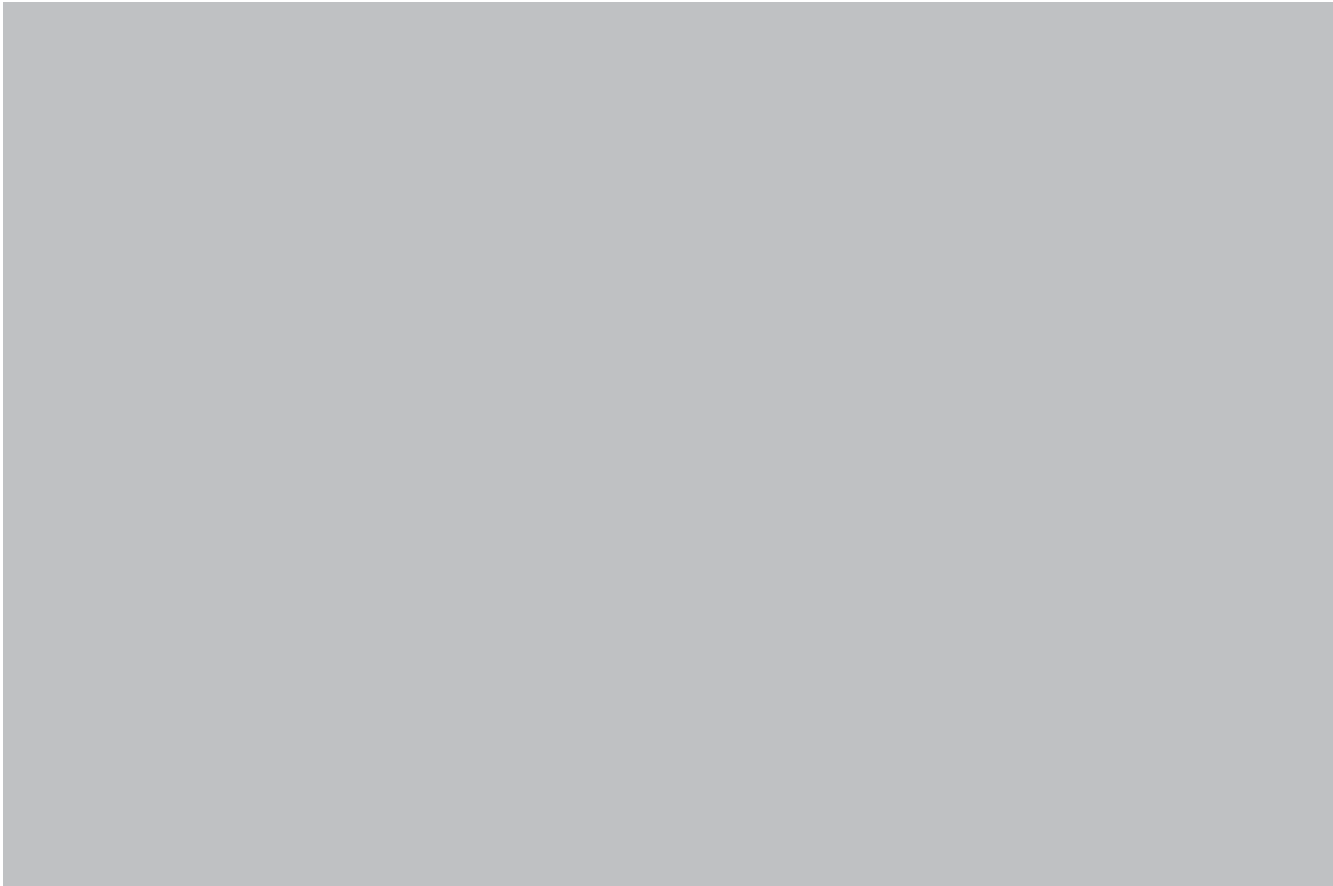
Det finns något för var och en – från industrianläggningar till teaterbesök. 34 kvinnor och 5 män åker och resan genererar många berättelser i *Morgonbris* samt efterföljande diskussioner även i andra tidningar runt om i landet. Omdömena var inte odelat positiva även om Elin Wägner är imponerad över engagemanget och jämför med svenska förhållanden: »Värdigheten kommer ur vissheten om full delaktighet (...) att den breda arbetande massan har denna känsla av delaktighet, inte som hos oss, en handfull riksdagsmän och byråchefer och Maj Hirdman: Överallt på fabriker, verkstäder, gator och nybyggen möter man den nya tidens arbetare, glad, verksam, hoppfull, alldeles fri från den västerländska grinigheten och missmodigheten.» (*Morgonbris* 7/1934)

Maj Hirdman åkte tillbaka till Sovjetunionen och rapporterade senare i flera artiklar i *Vi kvinnor i demokratiskt världsförbund* 1953–1954.

Morgonbris första rapportering om resan har intressant nog rubriken »Morgonbris Rysslandsfarare upptäckte Sverige». »Sverige är ett mönsterland!» avslutar Kaj Andersson sin artikel. I Ryssland upptäcker hon att de svenska förhållandena inte är så dåliga trots allt. Besvikna blir de också för att värdarna hellre visar en tillrättalagd bild av pampiga första majtåg än vanliga människors vardag. »Kvinnorna lyckades vi aldrig komma i kontakt med. Där hade våra annars så mycket tillmötesgående värdar i Intourist gjort sig skyldiga till en allvarlig försummelse, alldenstund vår resas syfte just var att främst studera kvinnornas och barnens nuvarande ställning.» (*Morgonbris* 1934:6)

Greta Lånström är kritisk: »Ingen skall tro, att Sovjet är något paradiset (...) Och nog förstår man, att det är en järnhård diktatur, som har ledning. Någon folkmening som vi tänker oss den, får ju inte komma till synes.» (*Morgonbris* 1934:7)

Birgit Hedström menar att: »[...] efter besök i Sovjetunionen förstå vi att kommunisterna ej ha så mycket att falla tillbaka på. Det sovjetryska experimentet är inte för oss.» (Ibid) Än hårdare är Hulda Flood som efter ett sammanträffande

Den svenska arbetarförfattaren Maj Hirdman (1888–1976) följde med vid *Morgonbris* resa till Sovjet år 1934. Hon tog de flesta av bilderna vid denna resa. Morgonbris arkiv.

med kommissarie Losowski skriver: »Kommunistisk propaganda och utskällning av socialdemokratin finns det däremot tillgång till hemma, så för det behöver man inte resa till Ryssland.» (Ibid)

Ett utdrag ur en dikt av Ingeborg Björklund i *Röda röster* kan möjligen utgöra ett sådant exempel på »kommunistisk propaganda»: »[...] Rödaste stjärna som står i öst, du är förnyelsens tecken. Fanan, som vajar på Kreml, är en tröst, som gömmer vår frälsning i vecken. Ryssland! Med livets förlösande kraft besegrar du våra själar. – Stoltaste del av mitt hjärta blev kvar bland fria, som varit trälar.» (»Ropet efter lycka. Ingeborg Björklund efter en resa i Ryssland 1927», *Röda Roster* 1928:11)

Ungefär vid samma tid som Morgonbris-resan skriver Ester Hagberg i *Arbetarkvinnornas tidning* om sin resa i Sovjetunionen. Hon har sett och upplevt så mycket av intresse och är imponerad av allt hon ser: »Barnkrubbor, utomordentligt väl skötta, finns på varje arbetsplats där kvinnor arbetar och man har kolonier [för de »vilda barnen»] som man tar om hand. Så växer de upp till ynglingar och unga kvinnor som får utbilda sig till det yrke de bäst har håg och fallenhet för [...] kvinnan i Sovjet-Unionen har samma lön som mannen för samma arbete.» (»Något om kvinnor och barn i Sovjet-Unionen», *Arbetarkvinnornas tidning* 1934:8)

De många exempel på positiva bilder av Sovjetunionen vänsterkvinnorna ger får inte alltid stå oemotsagda. *Arbetarkvinnornas tidnings* dåvarande redaktör Valborg Svensson som också besökt Sovjetunionen några år senare, 1937, får ta emot kritik om sina beskrivningar av resan långt senare. 1949 anklagas hon och Gerda Nilsson av *Stockholms-Tidningen* (1949-12-02) att låta som »bolsjevikiska agitatorer».

Sovjetunionen fortsätter att fascinera särskilt vänsterkvinnor länge. Svenska kvinnors vänsterförbund anordnar en resa till Sovjetunionen 1950. Reseintycken beskrivs i den tryckta broschyren, *Resa i Sovjet: utgiven av Svenska kvinnors vänsterförbund* från 1951. En turistbroschyr om Sovjetunionen skulle man nästan kunna säga. Omdömena är mycket positiva. Ryska kvinnor är välutbildade och jämställda. Det råder lika lön för lika arbete oavsett kön och de har utvecklad skola, hälsovård och social trygghet.

Krigets fasor och glädjeämnen

Andra världskriget drabbade många kvinnors och barns vardag hårt men försvarade också de traditionella kontakterna över de nationella gränserna. Italienska kvinnor längtar efter kontakt med svenskor skriver Elly Jannes som efter krigsslutet gjort en resa genom södra och sydöstra Europa: »[...] de ville så gärna ha anknytning till svenska kvinnor, som de trodde hunnit så lång före dem och de ville så gärna ha råd.» (»Partisaner väckte Italiens kvinnor», *Morgonbris* 1946:6)

Under kriget blev kvinnorna en viktig del av motståndsrörelsen men efteråt när männen återvände krävde samhället att de återvände till hemmen och barnen: Ja, när det blir krig behövs till och med kvinnorna, säger Loreta: »Nyss var det högsta lag att arbeta, nu är det värsta synd. Nyss fick man vara med och leka, nu kommer de stora pojkarna och kör en ut ur ringen.» (Ibid)

Det är framför allt kyrkans män som moraliserar om kvinnors frigörelse. Men med sitt nyvunna självförtroende tar kvinnorna i Unione Donne upp kampen för kvinnornas rättigheter. I det avseendet hade kriget en positiv inverkan.²

Maj-Britt Inghe har några år senare också besökt sina italienska systrar. Hon bekräftar bilden och beskriver de svåra förhållandena särskilt kvinnorna lever under. »Arbetslöshet, bostadsbrist och 70–75 procent analfabetism, [...] någon ordnad socialvård i vår mening tycks inte finnas, det som förekommer i den vägen är huvudsakligen välgörenhet i kyrkans regi. Den medicinska omvårdnaden är också usel, barndödligheten (...) hög.»

Hon säger vidare: »Italiens kvinnor kräver att de resurser som finns och som nu går till krigsförberedelser i stället skall användas för fredligt uppbyggnadsarbete. Kampen för freden är för Italiens kvinnor, som ju upplevt krigets fasor på så nära håll, det viktigaste av allt. Och i den kampen är Union Donne Italiana en mäktig faktor att räkna med.» (»Vad Italien behöver», *Vi kvinnor i demokratiskt världsförbund* 1953:5)

Resorna har en sammanhållande och överbyggande effekt. Den stärker också självkänslan för kvinnor på båda sidor – de besökande och värdinnorna. Det vittnar artikel efter artikel om. »Nu måste vi börja umgås igen på allvar vi socialistiska kvinnor», hälsar Henriette Clement, ordförande i socialdemokratiska kvinnoförbundet i Luxembourg, en hälsning de skickar med Signe Höjer efter hennes besök: »Hälsa de svenska kvinnorna att vi längtar att få komma och göra deras bekantskap. Och säg dem att vi beundrar *Morgonbris*, som vi här i Luxembourg får ett exemplar av varje månad. Visserligen förstår vi inte språket, men vi är glada över alla bilderna, som säger oss en hel del om ert land. Det finns inget kvinnoförbund som har en sådan tidning.»

I artikeln berättar hon också om ett politiskt projekt som går ut på att engagera kvinnor genom praktiskt arbete i »foyers de la femme» så kallade samlingsgårdar för kvinnor. Till dessa har schweiziska kvinnor bidragit med inredning. När de gäller kontakterna med de tyska kvinnorna finns en viss tveksamhet. Clement säger: »Med de tyska kvinnorna är det för tidigt att söka kontakt än (...) Ni måste förstå att vi varit ockuperade under hela kriget, mera än 10 000 unga pojkar från vårt land blev tagna till tyska armén och vi saknar underrättelser om 3 000 av dem. Vårt land är illa medfaret av bombning och plundring på sina håll särskilt i gränstrakterna.» (»Resa i efterkrigs-europa till konferenser i operettland», *Morgonbris* 1946:9)

Denna krigets främlingskapande effekter vittnar också tyskan Gertrud Seemans om i sin reseberättelse från resan i Sverige 1947. Så nära inpå krigsslutet är den fientliga inställningen till tyskar i allmänhet väldigt kännbar menar hon: »Mitt första intryck på resan till Sverige var känslan, då vi i Hamburg steg på Nordexpressen, att som tysk känna just det som vi själva en gång i tiden gjort med de av oss besegrade folken. Som en våg av hat mötte oss orden: »Denna kupé är inte för tyskar» – man bredde ut sig för att inte en av oss möjligtvis skulle hitta någon plats och i övrigt sade man att alla fria platser var upptagna.» (Gertrud Seeman, »Våra intryck – är Sverige verkligen ett paradiset – hur känner sig en tysk i ett fredsland?» ARAB Manuskriptsamling)

**Maj Hirdmans bilder från
en resa till Sovjet under
1950-talet. Maj Hirdmans
arkiv.**

Trots det kyliga första mottagandet studerar hon sina svenska kamrater med stor nyfikenhet, uppskattar den gästvänlighet som trots allt visas henne under senare delen av hennes vistelse och kommer fram till att resan gett henne nya kunskaper som hon gärna vill sprida: »Kanske kan vi en gång betala en del av vår skuld till våra svenska kamrater, kanske kan vi en dag visa dem att deras exempel gav oss mod att, trots ruiner och elände, bygga upp en ny och bättre värld? – Vem vet.» (Ibid)

Resandet och kvinnornas fredssträvanden överbrygger kanske också eventuella meningsskiljaktigheter på den svenska arenan. Andrea Andreen som är ordförande i Svenska kvinnors vänsterförbund får i uppdrag av sitt förbund och Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund att rapportera från den internationella kvinnokongress i Paris i november 1945 då man grundar Kvinnornas demokratiska världsförbund, KDV. Efter bildandet skriver Andrea Andreen i *Morgonbris*: »Ett starkt världsförbund av demokratiska kvinnor är en mäktigt fredsfaktor. Redan nu bildar vi en kedja runt jorden. Var och en av oss kan hjälpa till så att den kedjan blir tätare och fastare – så att den håller (...) Jag står i tacksamhetsskuld för det även till Socialdemokratiska kvinnoförbundet, som var en av mina uppdragsgivare.» (*Morgonbris* 1946:1)

Andrea Andreen är en av vänsterkvinnornas flitigaste resenärer. I oktober 1953 besöker hon en nystartad skola för kvinnor: »Under de 3 åren skolan pågått har ungefär 500 kvinnor undervisats där. Kurserna är av olika typ beroende på vilken

kampanj man avser – för en konferens, för arbete bland barn, för bättre bostäder, för 8 mars o.s.v. Vidare Jag tänker på medborgarskolan på Fogelstad förstås och önskade att SKV hade en aldrig så liten skola [...]» (»Från Rom till Kalkutta», *Vi kvinnor i demokratiskt världsförbund* 1954:8–9)

Nya resmål till andra världsdelar

Tjugo år senare reser man till andra världsdelar. »Kvinna utan ansikte – den indiska bykvinna» är rubriken till Ulla Torpes reseberättelse. Hon förmedlar en bild av fattiga kvinnors usla situation i Indien: »Den indiska bykvinna är – tillsammans med mannen – fastfrusen i en samhällsform som bildades för många tusen år sedan.» (*Vi människor* 1975:2)

Men hon får under sin vistelse höra berättelser om modiga kvinnor som inspirerade av Mahatma Gandhis »ohörsamhetskampanj» försökt ta sig ur de fängslande traditionerna och avslutar hoppfullt: »Vad man kan hoppas på är en Freire-inspirerad offensiv, ledd av politiskt medvetna kvinnor och män med förmåga till nära mänskliga kontakter. Mer än 200.000.000 indiska kvinnor väntar på att äntligen få visa sina ansikten.» (Ibid)

Ungefär samtidigt låter det från Afrika: Kvinnan ska vara som en blomma som biet söker sig till. Birgit Hedberg har åkt med en skandinavisk kvinnogrupp på besök till Zambia och indigneras av sin värdinnas uttalande: »Madame Kankasa formade en kvinnoosyn som vi inte kunde förlika oss med och som

SELSKABET TIL FORSKNING I ARBEJDERBEVÆGELSENS HISTORIE

Nørrebrogade 66D, 2200 København N, email: sfah@sfah.dk, www.sfah.dk

Bestyrelsen

Anders Dalsager, 31 15 19 79, andersdalsager@gmail.com
Mette Fenz, 28 60 45 35, mefeno4@student.sdu.dk
Thomas Wegener Friis, 65 31 61 02, twfriis@hist.sdu.dk
Martin E. O. Grunz, 40 88 22 87, martin.grunz@gmail.com
Inge Lise Jensen, 61 78 93 06, ingelisejensen@gmail.com
Jesper Jørgensen, 29 72 78 33, Jesper.Joergensen@arbejdermuseet.dk
Christoph Klinger, 47 35 11 64, cclin@frederikssund.dk
Jesper Thestrup Henriksen, 26 39 23 66, thestrup@hist.sdu.dk
Margit Bech Larsen, 61 66 65 44, margitbl@gmail.com
Chris Holmsted Larsen, 26 18 60 88, holmsted@ruc.dk
Darius Monfared, 41 41 04 80, dmonfared@hotmail.com
Morten Møller, 35 85 67 90, bragesgade@vip.cybercity.dk
Mads Einar Nielsen, 60 86 12 32, hismen@hum.au.dk
Britta Thomsen, britta.thomsen@europarl.europa.eu

Redaktion af Arbejderhistorie

Anne Brædder, 21 65 75 55, annebra@ruc.dk
Thomas Wegener Friis,
Bent Gravesen, 39 56 51 74, sfbegr@ft.dk
Ask Katzeff, Katzeff@hum.ku.dk
Søren Kolstrup, 54 78 36 58, s.kolstrup@hist.sdu.dk
Anette Eklund Hansen, 43 45 04 16, aeh@arbejdermuseet.dk
Knud Knudsen, 98 18 29 61, kk@cgs.aau.dk
Knud Holt Nielsen, 61 86 25 28, knho@hum.ku.dk
Bertel Nygaard, 29 82 90 97, bertel.nygaard@hum.aau.dk
Iben Vyff, 38 19 54 54, IBVY@dpu.dk

Anmelderredaktion

Anders Dalsager
Chris Holmsted Larsen
Svend Rybner, 35 26 39 23, svend.rybner@net.telenor.dk
Thomas Wegener Friis

Arbejderhistorie 1/2011

ISSN: 0107-8461/ISBN: 87-87739-54-2

ARBETARHISTORIA NR 137 ÅRGÅNG 35

Utges av Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek med fyra nummer per år. **Redaktion:** Silke Neunsinger (ansvarig utgivare), Lars Gogman, Ulf Jönson, Kalle Laajala, Leif Zetterberg (grafisk form). **Adress:** Arbetarhistoria, Box 1124, 111 81 Stockholm. **E-post:** arbetarhistoria@arbark.se **Hemsida:** www.arbetarhistoria.se **Prenumeration 2011:** 250 kr inom Sverige, 320 kr inom Europa och 360 kr i resten av världen. Prenumerationsavgift sätts in på plusgiro 55 75 94-9. Lösnummer 75 kr, dubbelnummer 130 kr plus porto). Priser inkl. moms (6%). **Tryck:** GTC Print AB, Luleå 2011. Inlagan är tryckt på 130 g och omslaget på 170 g Munken Lynx. **ISSN:** 0281-7446.

Manuskript skickas till redaktionen som e-post. Författaren har copyright, men tidskriftens innehåll får ej kopieras utan redaktionens medgivande. För insänt, ej beställt, material ansvaras ej. **Arbetarhistoria indexeras** i Artikelsök. **Om inget annat anges**, ingår använda illustrationer i ARAB:s samlingar. I vissa fall, då ARAB inte har rättigheterna till i tidskriften använda fotografier eller teckningar, har redaktionen inte lyckats hitta adresser till fotografer eller deras efterlevande som ska ha betalt enligt taxa. I sådana fall ber vi berörd rättighetsinnehavare kontakta redaktionen.

vi inte kan tro ger ett jämlikt samhälle mellan man och kvinna [...] Kvinnans roll i Zambia är ganska klar. Hon sköter barnafödande, barnuppfostran, hushållsarbete och i viss mån en del av försörjningen. Mannen står för besluten i familjen. Han skaffar inkomsterna och han blandar sig inte i kvinnans roll.» (*Morgonbris* 5/1975)

Från troligen samma resa till Zambia rapporterar Louise Waldén: »Visst är den vanliga bilden av u-landskvinnan också sann: att hon är ett arbetsdjur, att hon slits ner av för många förlösningar, att hon saknar utbildning... [...] I Zambia är kvinnan jämställd i samhället men underdånig mannen i familjen, fick vi lära oss.» (»Jämlika män ser män som överhuvuden», *Vi människor* 1976:1)

Hon tycker att kvinnans ställning snarast har försämrats i mötet mellan traditionella zambiska kulturen, kolonialmakten, lönearbeten och urbanisering. Mot bakgrund av sina iakttagelser föreslår hon inriktning på politiken: »... jag tror att det behövs en vaksamhet och medvetenhet om utvecklingen inte bara hos våra zambiska systrar utan också hos oss (...) ...styr bidrag och hjälp i en riktning som stärker kvinnornas ställning.» (Ibid)

Båda Zambioresenärerna Birgit Hedberg och Louise Waldén säger också något om det samhälle som de själva lever i genom sina skildringar. De svenska 70-talskvinnorna är (mer) jämlika – de arbetar, barnen tas om hand och männen tar (en stor) del av hushållsarbetet.

Från Latinamerika kommer en liknande bild av landsbygdskvinnan, som liksom sina indiska och afrikanska systrar är allra längst ned på samhällsstegen. »I Latinamerika är kvinnoförtrycket totalt», konstaterar Birgitta Ek. »Överst i pyramiden finns den rike vite mannen, därunder hans vita hustru och längst ner i botten den utfattiga indianskan eller halvblodskvinnan.»

Birgitta Ek har lyckats hitta en biskop som tror på att kvinnlig frigörelse också gynnar männen: »Om ni vill nå friheten måste ni börja i det egna hemmet. Era kvinnor är exploaterade och bortglömda. Kvinnorna måste med, de är våra följeslagerskor och kamrater [...] Uppmuntra dem, hjälp, väck, organisera!» (»Kvinnoförtryck – människoförtryck», *Vi människor* 1975:2)

Det finns också exempel på kvinnor som motståndsbekämpar, menar Birgitta Ek, men dessa finns bland studenter och inom gerillan. »Barrikadkvinnor är sällsynta bland de mest utsatta i Latinamerika (...) Att en revolution kan ta som målsättning att frigöra kvinnorna från den plats underst på människostegen där kulturmönster och tradition har placerat dem så långs man kan följa tillbaka har Kina och Vietnam visat.» (Ibid)

Därmed skulle man också kunna säga att skribenten har bekant färg, kvinnor ska alltså göra revolution såsom i kommunistiska länder. Först då kan de uppnå full jämlikhet med männen. En socialdemokratisk skribent skulle troligen ha fått en hel del mothugg om hon propagerat för revolution.

Sammanfattning

Kvinnors resande för att utbyta erfarenheter över de nationella gränserna och att sedan skriva om detta i de egna tidningarna har en lång tradition. Tidningarna är fulla med dessa

reseskildringar och utgör en rik källa till forskning.

Resorna initierades av skilda anledningar. Det framgår inte alltid varför någon reste. De flesta artiklarna är empiriska beskrivningar av själva resan – start- och sluttid, resrutt, besöksplatser, konkreta beskrivningar av synintrycken och känslomässiga reflektioner. Reseberättelsen har till syfte att återge en upplevelse, dela med sig av erfarenheter, möjligen framföra ett politiskt budskap samt att sända ett tack till sina värdar. Gemensamt är att det är kvinnor som erfar och dokumenterar andra kvinnors och/eller barns levnadsförhållanden.

Berättelserna visar stor bredd beroende på berättaren och syftet med resan. Exempelen varierar från rena turistresor till deltagande vid internationella konferenser med ett fastlagt program om förutbestämda besöksplatser. Vissa skriver en poetisk sammanhängande berättelse medan andra ger konkreta beskrivningar av upplevelserna i kronologisk ordning, vissa pekar ut syndabocker medan andra filosoferar över fördelar och nackdelar.

Reseberättelserna är ibland tydligt färgade av politisk ideologi. I de flesta artiklarna finns en beskrivande och en moraliserande del. Åsikterna om hur det bör vara varierar från skribent till skribent. Som antytts finns ibland en skillnad mellan socialdemokratiska respektive vänsterkvinnors åsikter om lösningar och förklaringar till det iakttagna.

Vilket resmål som är populärt vid olika perioder visar samma mönster bland såväl socialdemokratiska som vänsterkvinnors resor. Troligen varierade rese målen beroende på samhällsklimat och allmänt politiskt läge. På så vis är resor till Sovjetunionen vanligast under 1920- och 30-talen medan intresset är stort för att undersöka de krigshärjade delarna av Europa efter andra världskriget. Framåt 1970-talet vidgas rese målen i för perioden typiska solidaritetsandan till Afrika, Latinamerika och Asien. Det internationella utbytet var utvecklande för både individ och politik. Resandet förde kvinnor närmare varandra på ett personligt plan och det fördjupade det politiska engagemanget.

LÅLE SVENSSON

är medarbetare vid Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek

KÄLLOR

ARAB Manuskriftsamling

ARAB Studieresor till Sovjetunionen (samling)

Tidskrifter

Arbetarkvinnornas tidning

Morgonbris

Röda Röster

Vi människor (tidigare *Vi kvinnor i demokratiskt världsförbund*)

REFERENSER – BERÄTTELSE OM MODERNITET

1 Joan Sangster diskuterar och visar exempel på det från Canada i »Political Tourism, Writing, and Communication: Transnational Connections of Women on the Left, 1920s–1940s», i Pernilla Jonsen, Silke Neunsinger & Joan Sangster, *Crossing Boundaries. Women's Organizing in Europe and the Americas 1880–1950*. Uppsala 2007.

2 »Partisaner väckte Italiens kvinnor», *Morgonbris* 6/1946. Se även motsvarande svenska förhållanden beskrivna av Johanna Overud, *I beredskap med Fru Lojal. Bebovet av kvinnlig arbetskraft i Sverige under andra världskriget*, Stockholm 2005.